

Aaltoa ja Apilaa samalla sabluunalla

Alvar Aallon suunnittelema hallinto- ja kulttuurikeskus Seinäjoella on tuttu kaikille arkkitehdeille. Kun työpisteeni vuonna 2009 siirtyi kaupunkiin alkavan professuurini myötä, päädyin pohtimaan maailmankuulun rakennusryhmän merkitystä lähietäisyydeltä. Näkymä muuttuikin sumuisemmaksi. Ajattelin, että lukemalla pinon kirjoja saan paremmin selville asiaan. Osittain näin kävikin, mutta apua tuli myös yllättävältä taholta.

Kun Aalto-keskuksen vanhan kirjaston viereen alettiin rakentamaan uutta kirjastoa, seurasin kiinnostuneena, kuinka niin erilaiset arkkitehtuurit voivat sopia yhteen. Arkkitehti Asmo Jaaksin suunnittelema Apila-kirjasto valmistui vuonna 2012. Silloin kävi ilmi, että rakennusten yhteiselo toimii erinomaisesti. Lisäksi kaupunkilaiset ottivat uuden kirjaston välittömästi omakseen. Ymmärsin, että molemmat rakennukset edustavat sata vuotta sitten alkanutta modernismin jatkumoa, jolloin Aalto-keskuksenkin arvoitus alkoi vähitellen ratketa. Ensin piti kuitenkin selvittää, voidaanko eri aikakausien arkkitehtuuria tarkastella samalla asteikolla.

Mielestäni voidaan, jos lakkaamme arvioimasta modernismin rakennusperintöä tyylien näkökulmasta tai suunnittelijan tunnettuuden perusteella, ja katsomme niiden sijaan vain arkkitehtuuria. Toki modernismi voidaan nähdä myös tyylinä, teknisinä innovaatioina, tai sitä voidaan tarkastella henkilöhistorian kautta, mutta silloin emme tavoita arkkitehtuurin ydintä. On mentävä syvemmälle, modernin arkkitehtuurin syntyänsanoihin. Nämä sanat lausuttiin 1900-luvun alussa kumoamaan klassisten kertaustyylien ja julkisivusääntöjen ylivalta rakentamisessa. Niiden sijaan tarvittiin käytännöllisiä tiloja modernisoituvalle ja teollistuvalle yhteiskunnalle.

Noihin aikoihin vahvistui ymmärrys siitä, että yhteiskunta on kiihtyvässä muutoksen tilassa. Rakennetun ympäristön on kyettävä tukemaan alati uusiutuvaa ihmiselämää. Kuuluista arkkitehtuuriteoreetikko Bruno Zevi edellytti modernilta arkkitehtuurilta jopa vallankumouksellisuutta, eli jatkuvasti uutta luovaa otetta. Uusi teknologia astui kuvaan radikaalin muutoksen mahdollistajana. Uudet materiaalit ja tekniikat laajensivat arkkitehdin keinovalikoimaa, jonka avulla murtauduttiin ulos ”klassisesta laatikosta”. Joskus uudet teolliset materiaalit, sarjavalmistus, tasakatot ja ulokkeet johtivat myös ongelmiin, sillä uutta teknologiaa ei vielä kunnolla tunnettu.

Uudesta teknologiasta huolimatta modernin arkkitehtuurikäsitteen keskiössä oli ihminen, jonka toiminnan ja arkielämän nähtiin tavallaan rakentavan ympärilleen omat tilansa. Tarkkaan katsoen ihmisen toiminta koostuu liikkeestä, jolloin syntyy kokonainen tilasarja, jonka eri osat ovat erilaisia riippuen toiminnallisista vaatimuksista. Arkkitehdin tehtävä on toimia tulkitsijana ja ammattilaisena, joka kykenee muokkaamaan tilasarjat valmiiksi rakennuksiksi käyttäen puuta, kiveä ja terästä. Klassisesta arkkitehtuurista periytyvät fasadien sommittelusäännöt, monumentaaliset kaupunkiakselit ja symmetria eivät enää kyenneet tukemaan muuttuvan yhteiskunnan ja sosiaalisen elämän tarpeita.

Modernismin ideaalin mukaan oli ensiarvoisen tärkeää aloittaa suunnittelu puhtaalta pöydältä ilman ennakoasenteita. Tämä edellytti arkkitehdeilta vanhojen dogmien poisoppimista. Prosessi on näkyvissä vaikkapa Alvar Aallon Viipurin kirjaston luonnospiirustuksissa 1920-luvun lopulta. Niissä uusklassiset tyyli-elementit karisevat vähitellen pois ja toiminnallinen tilallisuus alkaa hallita suunnitelmaa.

Seuraavien kymmenen vuoden kuluessa Aalto kehittäikin aivan oman tapansa tehdä modernia arkkitehtuuria. Kulminaatiopisteenä voidaan mainita vaikkapa vuonna 1939 valmistunut Villa Mairea.

Seinäjoen Aalto-keskus edustaa jo kypsää modernismia, jossa Aalto on hionut oman ajattelunsa ja kädenjälkensä aivan uniikille tasolle. 1960-luvulle tultaessa Aalto oli maailmankuulu tähti ja oman alansa auktoriteetti Suomessa. Ajan myötä hänen merkityksensä on vain kasvanut. Siksi olisi voinut kuvitella, että uuden Apila-kirjaston suunnittelijat olisivat tarttuneet tehtäväänsä mestaria kumarrellen. Toisin kävi: uusi rakennus ei nöyristele auktoriteetin edessä, vaan käy avoimeen dialogiin vuonna 1965 valmistuneen kirjaston kanssa. Apilan muotokieli ja tilat ovat kuin toisesta maailmasta, samoin julkisivumateriaali ja värit. Silti rakennus tulee rohkeasti edeltäjänsä lähituntumaan ja ihme tapahtuu: syntyy jännitteinen, kiinnostava kohtaaminen ja toimiva yhteiselo eri aikakausien arkkitehtuurikielten välille, vaikka näennäisesti näillä ei ole mitään yhteistä. Kuinka tämä on mahdollista?

Yksi selitys piilee juuri arkkitehtuurin vallankumouksellisuudessa. Molemmat rakennukset ovat tässä suhteessa samalla tasolla, jos katsomme vain rakennuksia ja unohtamme hetkeksi Alvar Aallon ainutlaatuisen aseman arkkitehtuurihistorian kaanonissa. Apila toteuttaa modernismin syntysanoja puhtaasti, kuten Aalto-keskuskin. Dogmit on unohtettu, samoin se miltä kirjaston tulisi näyttää. Rakennus on niin veistoksellinen, ettei julkisivuista voi edes puhua klassisessa mielessä. Alkuperäisen tilaohjelman kaaviomainen järjestys on purettu ja koottu uudelleen rakennuksen sisäsyntyisen logiikan pohjalta. Tila virtaa rakennuksen sisällä vapaasti koko tilasarjan läpi. Vastaavien syntysanojen listaa voisi jatkaa pidemmällekin.

Modernissa arkkitehtuurissa ei pohjimmiltaan ole kyse tyylistä, muotoaiheiden kierrätyksestä eikä teknologiasta. Bruno Zevin mukaan arkkitehtuurin keskiössä on ”sosiaalinen tila”. Sama asia voidaan ilmaista myös arkkitehti Louis Sullivanin sanoin: ”Form follows function”. Niin tai näin, kaikki sanalliset luonnehdinnat ovat voimakkaasti yksinkertaistavia, eivätkä tavoita koko totuutta. Tässä kohdassa on palattava jälleen Alvar Aaltoon, sillä hänelle arkkitehtuuri ei ollut pelkästään loogista laskelmointia, vaan myös taidetta. Tämä pätee kaikkiin modernin arkkitehtuurin parhaisiin teoksiin, niihin, jotka toteuttavat sen syntysanoja. Hyvän arkkitehtuurin ytimessä on aina arvoitus.

Ari Hynynen